

másolatát is ismeri a sajtó alá rendező. Mivel 1805-ben meg is jelent, ezek a másolatok első-sorban a költemény megzenésített formái, ezért csak talán zenetörténeti értékűek. A vers keletkezése fejezetből megtudjuk, hogy a költő ezt a költeményt Földi Jánosné, Weszprémi Julianának címezte, s így annak ellenére, hogy a címzett más volt, a költő mégis eredendően a Lilla nevét akarta beírni az ötödik versszakba, a rím miatt azonban a 'Julissa' szavából 'X...issa' lett.

A szövegkritikai jegyzetek nagyon rövidek. Annál bővebbek a tárgyi és nyelvi magyarázatok. Ezt a költeményt összehasonlították Matthisson és H. Ch. Boie egy-egy versével. A bizonyítást nem találja meggyőzőnek Szilágyi, Demek Győző ugyanis Mathisson Rosenknospe című versével vél hasonlóságot. Ezt nem tudja elfogadni Szilágyi. Trostler József Christian Boie An die Rose című versével vetette egybe Csokonainak ezt a költeményét. Nem tartja a sajtó alá rendező lehetetlennek, hogy Csokonai ismerje ezt a megzenésített verset. Gálos Rezső megerősíti Trostler véleményét, Szilágyi azonban egy újabb forrásra mutat rá. S ezután sorra veszi a költő azokat a tanulmányokat, amelyek ennek a költeménynek az irodalmi értékét kívánják bemutatni: Harsányi István, Juhász Géza, Kiss Tamás, Sötér István nézeteit ismerhetjük meg Szilágyi e költeményhez fűzött jegyzeteiben. Ezután szól arról a változatról, amelyet Kölcsey helyesbített. S a saját véleménye mellett elmondja V. Szöcs Gézáét, Szabó Zoltánét. Gyakorlatilag a jegyzetekben Szilágyi összefoglalja a költemény teljes utóéletét.

A költemény trochaikus lejtésű, keresztírmes 8-as, 7-es strófában íródott. Részletes tájékoztatást kapunk a költemény megzenésített változatairól is. Molnár Antalnak 1929-ben a Langer János által írt, korabeli dallamról nincsen jó véleménye, „de még hagyján – írja Molnár – a tetszetős kis Langer dal; amit azután ugyane stílusban, a későbbi Serly Lajos nyújt a »Nyílj ki nyájasan mosolygó«-ban (A rózsabimbóhoz) attól aztán eltemetkezhet Csokonai. Az olyan szalontermékhez pedig, mint Fellner Ferenc ugyane szövegre készült keringőszerű nótája, egyálta-

lán nincs szavunk. (Molnár A CsMűdal). 15–16.” Szilágyi további jegyzeteiből pedig megtudjuk, hogy az említetteknek kívül, Serly Lajos–Tarnay Alajos (1903), Sztankó Béla (1904), Dávid Gyula, Farkas Ferenc, Fellner Ferenc, Hollósi Kornél, Járdányi Pál, Kadosa Pál, Kárpáti Sándor és Lányi Viktor írtak dallamot Csokonai e versére. Azt hiszem természetes, hogy a recenzens megtudván azt, hogy hány komponista írt zenét erre a versre, legszívesebben meghallgatná CD-ről valamennyit, vagy legalább kottakiadását is szívesen kezébe venné. Ez azonban már inkább a magyar zenetörténet, mint az irodalomtörténet sajátja lenne.

Szilágyi Ferenc ebben a kötetében is bizonyította, hogy az ő személye Magyarországon talán a legalkalmasabb volt arra, hogy Csokonai Vitéz Mihály költeményeinek kritikai kiadását sajtó alá rendezze. Hiszen olyan filológus ő, aki a költő valamennyi verse elő- és utóéletében alaposan tájékozódott, az irodalomtörténet évtizedei, évszázadai alatt született valamennyi kritikus észrevételét, vagy mint imént láttuk, a megzenésítések múltját is mindenkinél jobban ismeri. S még valamit el kell mondani róla, olyan munkatárs is ő, aki kollégáit bármikor szívesen segíti is, ha éppen véletlenül Csokonai kutatásra szánják magukat. Ezt személyesen is megtapasztalhattam több alkalommal.

KILIAN ISTVÁN

Gáspár János 1816–1892. Dokumentumok. Összeállította AKNAY Tibor. Bp. 2003. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. 209 l. /A magyar neveléstörténet forrásai 19./

Apró életképek a reformkorból: Gáspár János (a nagyenyedi kollégium volt diákja és leendő igazgatója) és Mentovich Ferenc (enyedi diáktárs, a majdani nagykörösi nagy tanári kar tagja, utóbb a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára) 1841-ben, útban Berlin felé, megállapodtak Pest-Budán, és a leendő pedagógusok látogatásokat tettek. Bekukkantottak Kossuth Lajoshoz, aki éppen a *Pesti Hírlap* 71. számát korrigálta;

Vörösmarty Mihály a székelység iránt érdeklődött, bennük látva ősmagyar mitológiájának élő példáit; Toldy-Schedel Ferenc a képzett nevelők hiányát hangsúlyozta. Bajza József őszintén bevalotta nekik, hogy a hálátlan tanári pályára sohasem gondolt és a klasszikus mondást idézte: „Akit az istenek gyűlölnék, pedagógussá teszük ...”

Gáspár János alakjának felidézésére most Aknay Tibor vállalkozott. Összeállította szépajpa levelestárát, kiegészítve azt saját enyedi kutatásaival a Bethlen Kollégium Dokumentációs Könyvtárában (49 levél); újraközölte egy Pestalozzi-tanulmány és egy emlékbeszéd szövegét (1845-ben és 1846-ban jelentek meg az *Erdélyi Híradóban*, Heinrich Pestalozzi születési centenáriuma alkalmából), melléjük tette két beszédét 1883-ból és 1886-ból (kéziratról közölte). Teljesebb lett a *Visszaemlékezés életpályámra* textusa is, szintén Nagyenyedről kiegészítve. Csak helyeselni lehet, hogy hat olvasókönyvi szemelvény (két mese és négy tájleírás) is helyet kapott a kötetben.

Mondhatni, három évszázad pedagógiai optimizmusa sugárzik a könyvből. A 18. századé, amelyből Gáspár német szakirodalmi előképek, sőt szövegek után népszerűsítette Pestalozzi módszerét; „magyarítva”, azaz ábrázolva egyszerűsmind a hazai oktatásügy elképesztően elmaradt állapotát – a felvilágosodástól örökölt reménnyel, hogy a világ nevelés útján jobbítható. A 19. századé, amelyben a „Nem tetszeni, hanem használni akarok” elve alapján Gáspár és tanár-nemzedéke megpróbálta a korszerűsítést, a tankönyvírástól a tanítóképzés megindításán át az Eötvös-féle népoktatási törvény végrehajtásáig. Meg a közreadó 20–21. századé, amelyben még van szerző és műhely, aki és amely dolgozik a magyar neveléstörténet folyamatosságáért.

Az irodalomtörténet közvetlenül is profitál a kötetből. Hiszen Gáspár János br. Kemény Zsigmond szolgadiákja volt a nagyenyedi kollégiumban, aki a nyári szünidőben felszolgálva kastélyukban, hallgathatta az erdélyi főrangú reformellenzék vezetőinek beszélgetését (78.). De rálapozhatunk az általa alapított berlini magyar könyvtár (1842) másfél év alatt felgyűlt 219 kötetének

összefoglaló listájára (15.); elolvashatjuk azt a két mesét, amelyeket Arany Juliska mondott el neki Nagyszalontán olvasókönyve számára (168–170.); újratanulmányozhatjuk Tompa Mihály lektori véleményét és javítási javaslatait a 3–7 éves korosztály számára, felolvasásra szánt *Csemegek* harmadik kiadása javára (53–56.). Külön tanulmányt érdemelne, összehasonlító szövegvizsgálattal, miként töltötte fel az olvasókönyv német, fordított történetei helyett a három kiadást (1847, 1854, 1863) magyar népköltészeti anyaggal és olyan munkatársak segítségével, mint Kriza János, Gyulai Pál, hogy a harmadik edíció már Arany János teljes elismerését is kivívja.

Aknay Tibor könyvtáros, így a családi hagyomány tisztelete és ügyszeretete mellé kutatói erőnyeket és könyvészeti pontosságot tudott társítani. Ezek a már méltatott válogatásban, az eligazítóan alapos Gáspár-portréban (4–10.), a jó névmutatóban kamatoznak. Az a jogos törekvése viszont, hogy minden szöveget lehetőleg kézirattal alapján ellenőrizzen emendálás előtt, jócskán megbicsaklott a technikai szerkesztés teljes hiányában. Ami hiba a számítógépes szövegrögzítés és -szerkesztés során adódhat, itt – sajnos – megtalálható: a szótárprogram bennfelejtett maradványától (aminek következtében az „mta” révén a „számtan” helyett „száAkadémian” áll – 150.) az áttördelés során sorközépre került kötőjeleken és a főnevekre rácsúszott névelőkön át a névmutató hibás sortördeléséig. A terjedelmes (és nem teljes) hibajegyzék csak enyhít a dolgon, de nem magyarázza azt. A helyzet groteszk: a könyv olyan emberről szól, aki egész életét az írni-olvasni tudás méltó elsajátítására fordította és akinek gyönyörű, ízes magyar nyelve ma is élvezetes olvasmány.

Gyakori hibánk, hogy a klasszikus irodalom és művelődés népszerűsítése során a legnagyobbakkal, az utánozhatatlan és követhetetlen zsenikkel szoktunk állandóan példálózni, ami persze sokak kedvét szegi. A szenvedélyes és elkötelezett pedagógus „gyalogszékely” (Aknay Tibor szavával) viszont követhető tanári példa lehet.